

Vladimir Geiger

Osvrt na važnije žrtvoslove o Drugome svjetskom ratu i poraću objavljene u Republici Hrvatskoj 1991.-2004. godine

Žrtvoslove, odnosno poimenične popise stradalnika i žrtava u Drugome svjetskom ratu i poraću za Republiku Hrvatsku (RH) sadrže brojna i raznolika izdanja.

*

Samo je u manjem broju tih žrtvoslova vidljiv pokušaj da se na temelju izvora i literature obrade i popišu svi vojni i civilni stradalnici i žrtve (sa naznakom počinitelja zločina svih zaraćenih političkih i vojnih strana) u Drugome svjetskom ratu i poraću, a bez obzira na njihovu nacionalnu/etničku, vjersku, političku ili vojnu pripadnost.

- Takvi su, primjerice, prilozi/žrtvoslovi o stradalnicima i žrtvama za Drenovce, Vrbanju, Soljane, Slakovce, Bošnjake, Račinovce, Rajevo, Gunju, Đuriće i Strošince u Cvelferiji (okolica Županje) u Drugome svjetskom ratu i poraću, objavljeni 1996. (br. 1, 2 i 4), 1997. (br. 5, 6, 7-8 i 9-10), 1998. (br. 11), 1999. (br. 15) i 2000. (br. 19) u časopisu za književnost, umjetnost, kulturu i povijest *Hrašće*, Drenovci: Marko Đidara (prir.), Popis drenovačkih stradalnika u Drugome svjetskom ratu, br. 1, Ivica Ćosić (prir.), Vrbanjci stradalnici Drugoga svjetskog rata, br. 2, Tomislav Lunka, Poginuli i nestali žitelji Soljana u Drugome svjetskom ratu i poraću, br. 4, Ivan Karaula (prir.), Žitelji Slakovaca stra-

dalnici Drugoga svjetskog rata i poraća, br. 5, te Prilog popisu stradalnika sela Bošnjaci u Drugome svjetskom ratu i poraću, br. 6, Goran Pavlović (prir.), Račinovačke žrtve Drugoga svjetskog rata i poraća, br. 7-8, Stjepan Bogutovac (prir.), Rajevčani stradalnici u Drugome svjetskom ratu i poraću, br. 9-10, Gunjanci stradalnici u Drugome svjetskom ratu, br. 11, 1998., i Đurićani - stradalnici u Drugome svjetskom ratu i poraću, br. 15, te I. Ćosić (prir.), Popis žrtava iz sela Strošinci od 1941. do 1945. godine, br. 19.

- U listu Župe sv. Mihovila - Gradac na Moru *Lapčan*, g. VI., br. 1, Gradac na Moru, Uskrs 1997. godine, tiskan je sličan cjeloviti prilog: Gračani - nestali u ratnom vihoru, u kojemu je objavljen i popis poginulih, ubijenih, umrlih i nestalih osoba iz tog mjesta tijekom Drugoga svjetskog rata i poraća, a koji je sačinjen na temelju izvora i svjedočanstava koji, pak, u radu nisu navedeni. Pritom su popisani civili stradali u danima *ustanka* u siječnju 1942. godine (tri osobe), civili ubijeni od talijanske vojske (pet osoba), civili umrli ili ubijeni u talijanskim logorima u Pločama (10 osoba), Prevlaci (tri osobe) i Mamulama (tri osobe), civili ubijeni tijekom rata i poraća od strane partizana i narodne vlasti (13 osoba), poginuli kao partizani (33 osobe, odnosno 35 osoba), civili i partizani ubijeni u logorima *Jasenovac* (šest osoba) i *Stara Gradiška* (jedna osoba), civili umrli u zbjegu *El Shatt* u Egiptu (sedam osoba), civili umrli ili ubijeni u ustaškom zatvoru (logoru) u Zagrebu (četiri osobe) i civili strijeljani od strane njemačke vojske početkom studenoga 1943. u Pločama (dvije osobe). Iako je popis, što je i naglašeno, "nepotpun, s greškama, možda netočnim navodima, datumima", on ipak predstavlja do sada najpotpuniji

pokušaj bilježenja svih stradalnika i žrtava gradačkog područja tijekom Drugoga svjetskog rata i poraća.

*

Međutim, u većini je žrtvoslova o ratnima i poslijeratnim stradalnicima i žrtvama naglasak na stradanju Hrvata. Razlozi su, očividno sljedeći: najveći broj tih navedenih stradalih osoba, prije svega Hrvata, ranije nije bio zabilježen niti uvršten među stradalnike i žrtve, ma koji tomu razlozi bili.

- Na temelju različitih izvora, literature i svjedočanstava skupina je autora (Slavko Kolarić, Josip Patajac, Antun Peršić i Josip Waller) u knjizi *Donja Motičina u Drugome svjetskom ratu i posljedice*, Donja Motičina, 2003., popisala i vojne te civilne stradalnike i žrtve iz Donje Motičine pokraj Našica tijekom Drugoga svjetskog rata i poraća. U knjizi je posebno opisano stradanje sela 4. i 5. lipnja 1943. u partizanskom napadu na Donju Motičinu, kada su poginula 23 branitelja sela, ustaše i seljani, a potom su ubijene još 53 osobe, odvedene i na nekoliko mjesta nedaleko sela ubijene od strane partizana. Poimence je, nadalje, popisano 195 mještana Donje Motičine stradalih kao vojnici (pripadnici hrvatskog domobranstva, ustaške vojnice, njemačke vojske i partizanskih jedinica) ili kao civili. Prikaz stradanja sela te popis stradalnika i žrtava, iako su prije svega utemeljeni na sjećanjima, umjereni su i objektivni, jer samo bilježe "tragediju", izbjegavajući "političku, nacionalnu, vjersku i ideološku pozadinu zbivanja".

- Knjiga Mirka Kovačića *U potrazi za istinom. Martirij Hrvata u Vukovaru 1941.-1945. godine*, Vukovar, 2004., sadrži na temelju arhivskih podataka te svjedočanstava i popis (osnovne podatke o stradalima, dijelom i sa njihovim

fotografijama) 385 Vukovaraca, Hrvata, vojnika i civila, stradalnika, žrtava i nestalih tijekom Drugoga svjetskog rata i u prvima godinama poraća, posebice onih stradalih u Vukovaru i okolici nakon 12. travnja 1945. godine, na Bleiburgu i kasnijima *križnim putovima* te u različitim logorima, jer znatan je broj Vukovaraca, Hrvata, prema tim pokazateljima stradao ili nestao i u poraću. Inače, popisani su samo oni koji su stradali kao pripadnici Hrvatskih oružanih snaga (HOS) Nezavisne Države Hrvatske (NDH) i koji su stradali od partizana/*komunističkih vlasti* tijekom rata ili u poraću, kao i manji broj stradalih od četnika. Popisan je, usto, i manji broj stradalih Mađara, Nijemaca i Srba, a koji su, prema autoru, bili "hrvatski usmjereni". Žrtvoslovom, dakle, nisu obuhvaćeni vukovarski Hrvati, a većim dijelom ni drugi (Mađari, Nijemci, Romi, Srbi, Židovi...) stradali kao partizani ili njihovi suradnici tijekom Drugoga svjetskoga rata i poraća, iako podaci i navodi o njima postoje u literaturi i izvorima, jer su "oni u razdoblju 1945.1991. bili jedino isticani i... poznati".

- Ivan Jurić, pak, u knjizi *Borbe i stradanja Hrvata kotara Metković 1918.-1945. godine*, Metković, Ploče, 1997., u posebnom poglavlju (Žrtvoslov Hrvata kotara Metković 1941.-1945. godine) donosi poimenični popis poginulih, ubijenih i nestalih Hrvata, vojnika (partizana, domobrana i ustaša te u neznatnom broju i pripadnika drugih vojski: jugoslavenske kraljevske, njemačke i talijanske vojske) i civila, ubijenih (od strane četnika, partizana i ustaša te pripadnika talijanske i njemačke vojske, kao i od pripadnika savezničkih vojski), umrlih (od ratnih posljedica) i nestalih tijekom Drugoga svjetskog rata i poraća. Žrtvoslov obuhvaća 769 vojnika i 539 civila, ukupno 1308 osoba. Unatoč tome što su popisani samo (i to ne svi) stradali Hrvati,

prilog predstavlja znatan doprinos i pomak u žrtvoslovlju jer, tvrdi autor, odranije su već poznati podaci za "Hrvate koji su poginuli kao partizani" ili kao civili "stradali od oružanih snaga NDH te talijanske, njemačke, četničke i savezničkih vojski".

- O događajima u Dubrovniku i okolici potkraj Drugoga svjetskog rata i partizanskim odmazdama, uglavnom nad civilima, nakon zauzeća dubrovačkog područja u listopadu 1944. i kasnije, objavljeno je više priloga, zbornika i knjiga. Joško Radica, u tom sklopu, u knjizi *Sve naše Dakse. Hrvatski jug u vrtlogu Drugoga svjetskog rata i jugokomunističke strahovlade. Doprinosi istini*, Dubrovnik, 2003., donosi na temelju arhivskog gradiva, svjedočanstava/iskaza i literature, a u posebnim poglavljima i poimenične popise stradalih te žrtava, vojnika i civila, ali isključivo Hrvata (popis 1096 osoba, vojnih i civilnih, ratnih i poslijeratnih stradalnika i žrtava dubrovačkog područja je u poglavlju Popis ubijenih i poginulih osoba po mjestima rođenja, prebivališta ili boravišta na širem dubrovačkom području, pri čemu su, primjerice, posebno obrađeni događaji i pogubljenja na Orsuli i Daksi u listopadu 1944. godine, poslijeratna stradanja *škripa/križara* i sl.). Pristup i prikaz su mu pri tome izrazito protukomunistički i protujugoslavenski.

*

Većina je žrtvoslova, nadalje, u pristupu i prikazu stradalnika i žrtava izrazito kroatocentrična te naglašeno protukomunistička i protusrpska:

- Stjepan Herceg u knjizi *Samobor - mali Bleiburg*, Samobor, 1996., uglavnom na temelju sjećanja/iskaza, a u posebnom poglavlju (Popis poginulih pripadnika hrvatske

domovinske vojske s područja Samobora i okolice u tijeku Drugoga svjetskog rata), donosi i poimenični popis 115 osoba, poginulih i nestalih pripadnika HOS-a NDH i *Wehrmachta* te civila Hrvata stradalih u ratu i poraću, kao i vojnika i civila Hrvata stradalih na Bleiburgu i *križnim putovima*. Prikaz poslijeratnih događaja je naglašeno protusrpski, osobito u poglavlju o događajima iz svibnja 1945. godine (Srbočetnički teror po dolasku u Samobor), i protukomunistički, osobito u poglavlju o bleiburškima i poslijebleiburškim događajima (U raljama nemani).

- Popis stradalnika i žrtava iz Garešnice i okolnih sela tijekom Drugoga svjetskog rata i poraća donosi skupina autora (Zvonko Farago, Ruža Lenac-Brleković, Zlatko Verhaz i dr.) u knjizi *Garešnički žrtvoslov*, Garešnica, 1997., pri čemu, u poglavlju Žrtvopis Drugoga svjetskog rata, poimence navodi 364 osobe, prije svega Hrvate (iznimno i stradale Nijemce, Ruse i Židove) te je, stoga, u protukomunističkome i protusrpskom sklopu, knjiga i posvećena Hrvatima stradalima 1941.-1946. "u blizini svojih domova, diljem ondašnje Jugoslavije i Europe u Drugome svjetskom ratu" te "srbo-komunističkom teroru Federativne Narodne Republike Jugoslavije".

- Skupina autora (Vladimir Krpan, Ivan Rizmaul i Davor Salopek) u knjizi *Petrinjski žrtvoslov*, Petrinja, 1995., donosi u posebnom poglavlju i poimenični popis stradalnika i žrtava tijekom Drugoga svjetskog rata i neposrednog poraća iz Petrinje (529 osoba) i petrinjskih sela (njih 31: 1417 osoba). Pristup i žrtvoslov su izrazito kroatocentrični (iako potonji sadrži i poneke nehrvatske žrtve) te protukomunistički i protusrpski naglašeni (iako žrtvoslov sadrži i poneke komunističke, partizanske i srpske žrtve). Knjiga je u tom sklopu, posvećena Hrvatima koji su "izgubili... živote diljem

lijepa naše i Europe u apokalipsi druge svjetske vojne, srbo-komunističkom teroru avnojske Jugoslavije i junačkome Domovinskom ratu".

- I Luka Pavičić u *Kronici stradanja Hrvata Južne Like*, Zagreb, 1996., kao i u prilogu knjizi (*Kronika stradanja Hrvata Južne Like. Dopuna i ispravci*, Zagreb, 1997.), prikazuje samo Hrvate, stradalnike i žrtve, ovaj put u južnoj Lici (općine Gračac, Bruvno, Mazin, Zrmanja, Donji Lapac i Srb) i nekoliko župa zapadne Bosne, tijekom Drugoga svjetskog rata i poraća. Autor navodi poimence 1605 osoba poginulih, ubijenih, umrlih i nestalih, vojnika i civila, te navodi okolnosti stradanja i(li) počinitelje. Pojašnjavajući zašto su prikazani samo hrvatski stradalnici i žrtve, autor, uz naglašeno protukomunističke i protusrpske stavove, navodi i da se dosad o "pogibijama Hrvata... šutjelo" ili se to "prikrivalo" i "zloupotrebljavalo u političke svrhe."

*

Nemali je i broj žrtvoslova koji osebnim pristupom i sadržajem, uz to što su kroatocentrični te protukomunistički, protujugoslavenski i protusrpski, ne zadovoljavaju ni osnove poznavanja prošlih događaja:

- Skupina je autora (Vlado Hajnić, ur., te Željko Ceboci, Kazimir Sviben, Josip Škof, Franjo Škrlec i Stjepan Turk) u knjizi *Žrtve zlatarskog kraja u temeljima hrvatske slobode*, Zlatar, 2000., obradila vojne i civilne stradalnike i žrtve tog kraja tijekom Drugoga svjetskog rata i poraća (u posebnom poglavlju: U spomen žrtvama i Nek im je vječna slava, te dijelovima teksta, primjerice u poglavlju: Svjedočenja i sjećanja) te je poimence popisala 1317 stradalih osoba, prije svega pripadnika HOS-a NDH, dakle bez onih koji su stra-

dali kao sudionici i suradnici partizanskog pokreta, jer "bivša" je "komunistička vlast... imala dovoljno mogućnosti da svoje žrtve evidentira te da ih objavi".

- Dragutin Pelikan u knjizi *Slatina u vjetrovima povijesti*, Slatina, 1997., koja je naglašeno protukomunistička i protusrpska (usp., primjerice, navode: "srboboljševički krvnici i okupatori Hrvatske" ili "najnovije srpsko genocidno klanje"), donosi u posebnim poglavljima (Krvavi slatinski Uskrs 1944. godine, Likvidirani i masakrirani građani bivše općine Slatina između 1941. i 1945. godine, Poginuli građani bivše općine Podravska Slatina s raznih bojišta širom Hrvatske u Drugome svjetskom ratu i Križni putovi smrti) i poimenične popise stradalnika te žrtava, poginulih, ubijenih i nestalih tijekom Drugoga svjetskog rata i poraća, ali isključivo Hrvata, vojnika NDH i civila, prije svega ubijenih od strane partizana, ali i četnika. Riječ je o 278 osoba stradalih tijekom rata, o 229 osoba, ponajviše ustaša i domobrana, stradalih (poginulih ili ubijenih nakon zarobljavanja) početkom travnja 1944. u borbama za Slatinu, o 275 stradalih vojnika NDH (domobrani i ustaše) ili *Wehrmachta* na raznim je bojištima i o 373 osobe stradale na poslijeratnima *križnim putovima*.

- Sličan pristup imaju i Mira Pelikan te Miroslav Gazda u knjizi *Spomenar hrvatskim žrtvama Virovitičko-podravske županije stradalima 1941.-1945. i 1991.-1995. godine*, Osijek, 2003., koja je također naglašeno protusrpska, jer navodno razotkriva mit "o ugroženosti Srba" te "tobožnoj krivnji i genocidnosti hrvatskog naroda", i protukomunistička, a u kojoj su prikazane i popisane "samo žrtve koje su pale u obrani hrvatske samosvojnosti", odnosno samo one koje su, prema mišljenju autora, takvima i bile. Naime, popisani su samo Hrvati (ponekad i drugi, primjerice Folks-

dojčeri, koji se u pravilu proglašavaju Hrvatima), vojni stradalnici (domobranci, ustaše i redarstvenici NDH te pripadnici *Wehrmachta*) i civilne žrtve s područja današnje Virovitičko-podravske županije (Orahovica, Podravska Slatina i Virovitica), ukupno 3264 osobe. Pritom autori koriste i proizvoljna tumačenja te neistinite navode, koji naprosto izazivaju čuđenje: "Ustrijelili ga", primjerice, "iz zasjede lokalni četnici, tzv. papučki partizani."

- Ante Milinović, Stradanje kostajničkih Hrvata u Drugome svjetskom ratu (1941.-1945.), u: *Hrvatska Kostajnica 1240.-2000. godine*, zbornik radova, Hrvatska Kostajnica, 2002., tvrdi da su tijekom rata i još više u neposrednom poraću u Kostajnici i okolici (Majur, Utolica, Graboštani, Mračaj, Kukuruzari, Stubalj, Kostrići...) ponajviše stradali Hrvati (njih, prema popisu, 377 poginulih i nestalih vojnika i civila) te da su dosadašnji "svjedočenja i prikazi" o tome bili "daleko od znanstvenog istraživanja", jer davali su ih sudionici i sačinjavali autori "za koje su i same ideje o neovisnoj samostalnoj hrvatskoj državi bile zločin." Uredništvo se zbornika, zbog autorovih tvrdnji kako su za stradanja Hrvata isključivo bili krivi Srbi, tj. *genocidna velikosrpska politika*, i komunisti, tj. *jugokomunisti*, ogradilo od mogućih primjedaba i javnih kritika, naglašavajući kako "za znanstvenu kvalitetu i zaključke... rada odgovara autor osobno."

- I Ranko Šimić, Hrvatske žrtve, u: *Gospićki spomen zbornik*, zbornik radova, Gospić, 1995., zastupa naglašeni protukomunistički (usp., primjerice, da su "srbokomunističke vlasti" prikrivale zvjerstva "nad hrvatskim narodom") i protusrpski stav (usp., primjerice, kako su Hrvati "ginuli" od "svojih susjeda Srba, ubojica i zločinaca"), navodeći i brojčane te poimenične navode o stradalnicima i žrtvama,

no samo Hrvatima, vojnicima NDH (domobrani i ustaše) te civilima iz Gospića i okolice tijekom Drugoga svjetskog rata i poraća, koji su, njih 3453, ubijeni od strane partizana i četnika.

- Ante Čavka, *Građa za suvremenu povijest Drniške krajine 1941.-1945 godine*, Split, 1995., također donosi poimenični popis stradalnika i žrtava (Popis žrtava komunističkoga ratnog i poratnog terora na prostoru Drniške općine), opet isključivo Hrvata (njih 1101), koji su stradali od četnika i partizana (koji su "djelovali zajednički" te "nema potrebe razdvajati njihova zločinstva"), no među stradalim vojnicima, uz ustaše, navodi i partizane, koji su, tvrdi, bili "prisilno mobilizirani" te, potom, "ubijeni", jer hotimice su, "samo da poginu", bili i postavljeni "u prve redove". Usto, među žrtve takva, dakle *komunističkog terora*, uvrštava i poginule od savezničkih bombardiranja.

- Petar Malbaša, Dugopoljske žrtve 1941.-1948. godine, *Hrvatska obzorja* (časopis Matice hrvatske Split), god. III., br. 3, Split, rujan 1995., donosi, pak, i popis stradnika te žrtava (njih 158) Dugopolja pokraj Sinja tijekom Drugoga svjetskog rata i poraća, ali samo Hrvata, dakle bez nehrvatskih stradalnika sa dugopoljskog područja, ali i bez stradalih Hrvata ako je riječ poginulim, ubijenim i nestalima partizanima i komunistima. Prikaz je zbivanja, stoga, i naglašeno protukomunistički te protujugoslavenski i protusrpski ("dugopoljski mučenici su" se, primjerice, borili "protiv najbezočnijih neprijatelja: azijskog boljševizma i velikosrpskog svetosavlja, kojima je bila zajednička svrha obnova terorističke Jugoslavije, dokazane grobnice i tamnice hrvatskog naroda").

- I Gordana Turić, *U temelju kamen. Spomenica žrtvama idealu hrvatske države. Imotska krajina (od 1941. do 1990.*

godine), knj. 1, Zagreb, 2000., zastupa kroatocentričan ("hrvatski je narod", primjerice, u ratu "samo želio svoju državu", no "četnici se pretvoriše u *antifašiste*", a "Nijemci" prisiliše "Pavelića na donošenje propisa protiv Židova, Srba i Cigana") i protukomunistički stav ("kada je", primjerice, "došlo do sukoba Njemačke i" Sovjetskog Saveza "komunisti... počеше s diverzijama i zvjerstvima protiv mira" te je Nezavisna Država Hrvatska "odgovorila strogim mjerama karakterističnim za prevratnički i socijalistički karakter ustaškog pokreta"). U knjizi, usto, donosi i poimenični popis, odnosno kratke životopise, pokatkad i sa fotografijama, 3670 stradalnika i žrtava sa područja Imotske krajine (i to prema župama) tijekom Drugoga svjetskog rata i poraća, no isključivo Hrvata (izuzev jednoga Talijana, civila), vojnika (prije svega pripadnika HOS-a NDH, no manjim dijelom i partizana te pripadnika drugih vojski) i civila (839 osoba). Najviše je, prema navedenim pokazateljima, a kada je riječ o vojnim stradalnicima, poginulo, ubijeno ili nestalo pripadnika HOS-a (1963), potom pripadnika partizanskih jedinica (395), a najmanje pripadnika *Wehrmachta* (52). Ponajviše su, usto, stradali od strane partizana (1316), potom od strane četnika (236) i pripadnika njemačke vojske (217), a ponajmanje od ustaša (64), pripadnika talijanske vojske (57), zapadnih saveznika (36) i drugih. Najviše je stradalnika i žrtava stradalo izvan oružanih sukoba (1168), a manje u oružanim sukobima (826). Od posljedica rata stradalo je, pak, 256 osoba, dok su 124 osobe poginule nesretnim slučajem. Naposljetku, na *križnim putovima* stradale su 933 osobe, u zatvoru ili logoru ubijeno je ili umrlo 46 osoba itd.

*

Postoje i radovi/žrtvoslovi posvećeni stradalnicima i žrtvama Katoličke crkve (KC) u Drugome svjetskom ratu i poraću:

- Ante Baković, *Stradanje Crkve u Hrvata u Drugome svjetskom ratu. Svećenici - žrtve rata i poraća 1941.-1945. i dalje*, Zagreb, 1994., u knjizi koja je objavljena kao radni materijal, donosi i popis stradalih iz redova KC – svećenika, redovnica, teologa, bogoslova i laika – tijekom Drugoga svjetskog rata i poraća, a prema biskupijama, crkvenim provincijama i crkvenim redovima. Brojčani pregled stradalih, u pravilu žrtava, obuhvaća svećeničke žrtve (571) i žrtve časnih sestara (30), ukupno 601 žrtva iz redova KC, što predstavlja, u odnosu na ranije radove o stradanjima KC u nas, uvećanje za približno 200 žrtava, koje su, ukupno, prije svega stradale od strane partizana i Jugoslavenske armije te organa *komunističkih* vlasti u poraću, a potom i od strane četnika, Angloamerikanaca (pri bombardiranjima) te pripadnika njemačke i talijanska vojske. Autorov je pristup naglašeno protukomunistički i protusrpski ("sa četnicima i partizanima... počeo" je, primjerice, "veliki pokolj i egzodus nedužnoga hrvatskog naroda", osuđenog "od strane ideologa Velike Srbije", pri čemu su se "na udarnoj meti" našli "KC i njezini svećenici") te kroatocentričan, iako autor u žrtve *Crkve u Hrvata* ubraja i njemačke, slovenske i dr. svećenike i redovnice.

- I Petar Bezina, *Župljani župa povjerenih Franjevačkoj provinciji Presvetog Otkupitelja žrtve rata 1941.-1945., 1991.-1995. godine*, Split, 2003., naglašava protusrpski i protukomunistički stav te zastupa kroatocentrični pristup, preuzimajući čak iz drugih radova i priloga samo njemu prihvatljiva tumačenja i činjenice, no, usto, na temelju izvora i

literature, donosi i poimenični popis 16.158 stradalih osoba (od 175.000 župljana), poginulih, ubijenih i nestalih tijekom Drugoga svjetskog rata i poraća iz 85 rimokatoličkih župa koje su potpadale franjevcima Provincije Presvetog Otkupitelja, dakle svih stradalnika i žrtava, vojnika i civila, bez obzira na njihovu svjetonazorsku, političku i vojnu pripadnost.

- Stjepan Kožul, *Spomenica žrtvama ljubavi Zagrebačke nadbiskupije*, Zagreb, 1992., te, potom, drugo i dopunjeno izdanje, *Martirologij Crkve Zagrebačke. Spomenica žrtvama ljubavi Zagrebačke nadbiskupije*, Zagreb, 1998., u prikazu svećeničkih stradanja i žrtava Zagrebačke nadbiskupije tijekom Drugoga svjetskog rata i poraća izražava, pak, posve drugačiji, sustavni i nadasve kritički pristup. Pritom, na temelju brojnih i raznolikih izvora i literature, donosi i veći broj žrtvoslova, odnosno podatke o 71 ubijenom ili smrtno stradalom svećeniku, sedam ubijenih sjemeništara i bogoslova te desetak ubijenih časnih sestara, a prikazuje i donosi podatke o 102 mjesta (lokacije) na kojima su se u poraću umorstva dogodila, iznoseći i podatke o 155 svećenika robijaša u poslijeratnima logorima. Pritom prikazuje sudbine svih stradalih svećenika, časnih sestara, sjemeništara i bogoslova, navodeći kako su, u manjem broju, stradali i od strane vlasti NDH te HOS-a, a ponajviše od strane partizana i poslijeratnih *komunističkih* vlasti.

*

Naposljetku, stradale u logorima i zatvorima u ratu i poraću obrađuje samo manji broj žrtvoslova:

- Ivan Kovačić, *Kampor 1942.-1943. godine. Hrvati, Slovenci i Židovi u koncentracijskom logoru Kampor na otoku*

Rabu, Rijeka, 1998., sustavno, na temelju izvora i literature, predstavlja jedan od najvećih i najokrutnijih talijanskih, fašističkih logora tijekom Drugoga svjetskog rata u nas, kroz koji je prošlo, od srpnja 1942. do rujna 1943. godine, približno 15.000 osoba, prije svega porijeklom sa sela. Pritom je najvjerojatnije stradalo približno 10 posto interniraca, koje autor, njih 1447 (među kojima i gotovo devet posto – 127 – djece), i pojedinačno navodi u prvome pokušaju utvrđivanja broja žrtava na temelju njihove osobne identifikacije u nas. Ponajviše su, pak, stradali Slovenci (870) te potom Hrvati (564) i Židovi (13), koji, međutim, dosad još nisu posve istraženi.

- Narcisa Lengel-Krizman, *Genocid nad Romima. Jasenovac 1942. godine*, Zagreb, 2003., osobnom je identifikacijom stradalih, pak, pokušala utvrditi broj romskih žrtava tijekom NDH sa područja RH (iz hrvatskih županija i s područja grada Zagreba), posebice onih stradalih u logoru *Jasenovac*, navodeći, u trećemu i najopsežnijem dijelu knjige, njihov popis (Poimenični popis žrtava). Inače, dosad su o broju stradalih u izvorima, historiografiji i publicistici postojali različiti navodi i procjene (novije od približno 15, a ranije i najčešće od 20 do 30 tisuća stradalih). Autorica je, unatoč ponekim nedostacima pri korištenju često i nepotpunih izvora, uspjela identificirati 5611 žrtava (1690 muškaraca, 1991 žena i 1930 djece), a naznačila je i mogući broj utvrđenih, ali neidentificiranih žrtava (2959), ukupno, dakle, 8570 žrtava. U odmazdama ili na druge načine stradalo je 255, a u *Jasenovcu* 8109 Roma, dok za ostale, njih 209, nije utvrđeno mjesto i način smrti ili su oni nezabilježeni.

- A. V. Geiger, *Radni logor Valpovo 1945.-1946. godine. Dokumenti*, Osijek, 1999., donosi, na temelju izvora i lite-

rature, napose *Matice umrlih*, popis žrtava u najvećemu poslijeratnom logoru za Folksdojčere u Hrvatskoj, kroz koji je od svibnja 1945. do svibnja 1946. godine, kada je logor raspušten, prošlo više od 3000 osoba, prije svega slavonskih Nijemaca, uglavnom starijih osoba, žena i djece (u starosti do 14 godina života tijekom 1945. i 1946. umrlo je 86, a u starosti do jedne godine života – godišta 1944., 1945. i 1946. – dakle dojenčadi, 55 djece, među kojima je četvero umrle djece u logoru i rođeno). U logoru se ponajviše umiralo od bolesti, napose tifusa, premorenosti, zime i gladi, a i zbog nepovoljnih uvjeta smještaja, nedovoljne higijene, pomanjkanja lijekova i liječničke pomoći, napornih radova i sl. Ubijanja i smaknuća, osim u nekoliko slučajeva, nije bilo. Ukupno su u logoru stradale najmanje 1074 internirane osobe: prema *Matici umrlih* (od sredine lipnja 1945. do potkraj travnja 1946. godine) riječ je o 1015 osoba (552 žene i 463 muškarca), dok je 59 osoba utvrđeno na temelju drugih izvora i navoda o umrlima u logoru tijekom rujna 1945. godine.

- Naposljetku, Augustin Franić, *Kazneno-popravljeni dom (KPD) Lepoglava mučilište i gubilište hrvatskih političkih osuđenika*, Zagreb, 2000., na temelju izvora i literature donosi popise dijela osoba umrlih ili ubijenih u vrijeme izdržavanja kazne u *Lepoglavi*, u kojoj je, od sredine svibnja 1945. godine, organiziran logor, a potom i kaznionica za osuđenike, političke, ali i kriminalce. Od 1945. do 1990. kroz *Lepoglavu* je prošlo više od 50.000 osuđenika, od kojih su približno 12.500 bili politički. Autor donosi poimenične popise i podatke o ponajviše hrvatskim, ali i njemačkim, mađarskim, slovačkim, češkim, slovenskim, talijanskim, ukrajinskim i drugima vojnicima i civilima, stradalnicima i žrtvama u *Lepoglavi*: u jednome poglavlju (Umrli osuđenici prema evi-

dencijama KPD *Lepoglava*) riječ je o 209 osoba, umrlima ponajviše u poslijeratnim godinama, te o šest umorenih osoba u kaznionici; u drugome poglavlju (Tragičan bijeg dvaju velikih skupina) prikazan je bijeg 89 osuđenika, vojnika i civila, iz *Lepoglave* 4. i 5. listopada 1945. godine, koji su ponajviše potom ubijeni u bijegu ili su kasnije umrli ili ubijeni nakon što su bili uhićeni i upućeni na izdržavanje u pravilu višegodišnjih kazni; u trećemu je poglavlju (Likvidacije osuđenika) poimenično popisano sedamdesetak osuđenika likvidiranih od početka svibnja 1946. do početka srpnja 1948. godine, navodno pri pokušaju bijega iz kaznionice i sa rada izvan kaznionice ili, kasnije, u bijegu. Pritom su i popisani poneki kažnjenici, vojnici i civili, koji su na temelju sudskih presuda pogubljeni u KPD *Lepoglava*. Sve u svemu dosad su utvrđena imena za 374 stradale osobe: podaci za 324 osobe utemeljeni su na službenoj dokumentaciji kaznionice, a za ostale na drugim izvorima, prije svega objavljenima i neobjavljenim sjećanjima bivših kažnjenika.

*

Brojni žrtvoslovi o Drugome svjetskom ratu i poraću za RH, objavljeni u posljednje vrijeme (1991.-2004.), uza sve, pa i one navedene propuste i nedostatke, posebice u stereotipnom pristupu prošlim vremenima, ipak predstavljaju važan i nezaobilazan doprinos spoznavanju ljudskih gubitaka Hrvatske u razmatranim razdobljima. U navedenima radovima i priložima popisani su, naime, i velik broj do sada nepoznatih, odnosno neutvrđenih stradalnika i žrtava Drugoga svjetskog rata i poraća s područja Republike Hrvatske.

Sažetak

Žrtvoslove, odnosno poimenične popise stradalnika i žrtava u Drugome svjetskom ratu i poraću za Republiku Hrvatsku (RH) sadrže brojna i raznolika izdanja. No, samo je u manjem broju tih žrtvoslova vidljiv pokušaj da se na temelju izvora i literature obrade i popišu svi vojni i civilni stradalnici i žrtve (sa naznakom počinitelja zločina svih zaraćenih političkih i vojnih strana) u Drugome svjetskom ratu i poraću, a bez obzira na njihovu nacionalnu/etničku, vjersku, političku ili vojnu pripadnost. Stoga je u većini je žrtvoslova o ratnima i poslijeratnim stradalnicima i žrtvama naglasak na stradanju Hrvata. Razlozi su tome sljedeći: najveći broj tih navedenih stradalih osoba, prije svega Hrvata, ranije nije bio zabilježen niti uvršten među stradalnike i žrtve, ma koji tomu razlozi bili. Većina je žrtvoslova, usto, u pristupu i prikazu stradalnika i žrtava izrazito kroatocentrična te naglašeno protukomunistička te protujugoslavenska i protusrpska. A nemali je i broj žrtvoslova koji osebnim pristupom i sadržajem ne zadovoljavaju, naposljetku, ni osnove poznavanja prošlih događaja. Ipak, brojni žrtvoslovi o Drugome svjetskom ratu i poraću za RH, objavljeni u posljednje vrijeme (1991.-2004.), uza sve, pa i sve navedene propuste i nedostatke, posebice u stereotipnom pristupu prošlim vremenima, ipak predstavljaju važan i nezaobilazan doprinos spoznavanju ljudskih gubitaka Hrvatske u razmatranim razdobljima. U navedenima radovima i priložima popisan je, naime, i velik broj do sada nepoznatih, odnosno neutvrđenih stradalnika i žrtava Drugoga svjetskog rata i poraća s područja RH.

Zusammenfassung

Es gibt unzählige und verschiedene Ausgaben von Opferlisten des Zweiten Weltkriegs und der Nachkriegszeit für die Republik Kroatien. Doch nur wenige dieser Opferlisten versuchen auf Grund von Quellen und von Literatur alle militärischen und zivilen Verunglückten und Opfer im Zweiten Weltkrieg und in der Nachkriegszeit zu erfassen (unter Anmerkung des Verursachers des Verbrechens aller sich im Krieg befindenden politischen und militärischen Seiten), unabhängig von ihrer nationalen/ethnischen, religiösen, politischen und militärischen Angehörigkeit. Deshalb liegt der Schwerpunkt der meisten Opferlisten der Kriegs- und Nachkriegszeit auf den kroatischen Verunglückten. Die Gründe dafür: der größte Teil der erwähnten verunglückten Personen,

vor allem der Kroaten, war früher nicht als Opfer erfasst, was immer die Gründe dafür waren. Außerdem sind die meisten Opferlisten in ihrem Zugang und ihrer Darstellung sehr kroatozentrisch, betont anti-kommunistisch, antijugoslawisch und antiserbisch. Eine Vielzahl von Opferlisten wird mit ihrem eigentümlichen Zugang und Inhalt schließlich nicht einmal den elementären Kenntnissen der vergangenen Ereignisse gerecht. Trotz der erwähnten Versäumnisse, Mängel und insbesondere des stereotypen Zugangs zur Vergangenheit leisten viele in der Zeit von 1991 bis 2004 erschienenen Opferlisten des Zweiten Weltkriegs und der Nachkriegszeit für die Republik Kroatien einen wichtigen Beitrag zur Wahrnehmung der menschlichen Verluste in Kroatien in den analysierten Zeitabschnitten. In den erwähnten Arbeiten und Beiträgen ist nämlich eine Vielzahl bislang unbekannter bzw. unbestimmter Verunglückter und Opfer des Zweiten Weltkriegs und der Nachkriegszeit in Kroatien erfasst.

Summary

Victimologies, i.e. lists of names of persons who perished in the Second World War and the subsequent period on the territory of the Republic of Croatia encompass numerous and diverse editions. But few of these victimologies represent an attempt to record and list all military and civil casualties in the Second World War and the post-war period, regardless of their national/ethnic, religious, political or military affiliation, based on the existing sources and literature (indicating who committed the crimes, regardless of the fact to which political or military side they belonged). Therefore, most recently published victimologies on war and post-war victims place an emphasis on Croatian casualties. The reasons for this are the following: the largest number of these listed casualties, primarily Croats, had earlier not been recorded or included among casualties, for whatever reasons. Most of these victimologies now have an expressly croato-centric approach, and they are emphatically anti-communist, anti-Yugoslav and anti-Serbian. A number of these victimologies, due to their peculiar approach and content, cannot be said to satisfy even the minimum knowledge of past events. However, many victimologies on the Second World War and the post-war period in the Republic of Croatia, published between 1991 and 2004, regardless of all the mentioned failures and shortcomings, especially regarding their stereotypical approach to past events,

still represent an important and indispensable contribution to the study of Croatian human losses during those periods. The major advantage of the mentioned publications and contributions is the fact that they have listed a large number of previously unknown, i.e. unidentified casualties of the Second World War and the post-war period on the territory of the Republic of Croatia.